

Vjernik u Hrvatskoj pred novim opredjeljenjima

Špiro Marasović

e-mail: spiro.marasovic@st.hinet.hr

UDK: 241.1:241.13

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 12. prosinca 2002.

Prihvaćeno: 17. siječnja 2003.

Državnim osamostaljenjem i oslobođenjem, s jedne strane, te uvođenjem tržišne privrede i demokratskog ustroja, s druge, i katolički se vjernik našao u jedinstvenoj situaciji: on se sad prvi put mora opredijeliti za sebe kao vjernika i, na temelju toga, za specifično svoj način djelovanja u društvu. Kako u tom pogledu izgleda konkretno stanje u Hrvatskoj i kako bi ono trebalo izgledati, tema je ovoga rada koji je podijeljen u tri dijela. U prvom dijelu, dotiče se najprije osnovno pitanje svakoga katoličkog vjernika, a to je njegov odnos prema osobnom Bogu, prema Isusu Kristu i prema Katoličkoj crkvi, i to na temelju podataka do kojih su došla recentna istraživanja te s obzirom na situaciju u Hrvatskoj. Budući da spomenute političke promjene u Hrvatskoj nisu

irelevantne za kulturu ljudskih odnosa, u drugom dijelu rada razrađuje se i uspoređuje trenutačno stvarni i s pravom očekivani odnos katoličkog vjernika u Hrvatskoj prema svakom čovjeku bez razlike, prema svojem bratu u vjeri, i, napokon, prema svome sunarodnjaku. Nakon tako osvjetljenog odnosa vjernika prema Bogu i prema čovjeku, u trećem se dijelu obrazlaže odnos vjernika prema svijetu općenito te prema vlastitoj zemlji i vlastitom narodu napose, s posebnim obzirom na političko djelovanje koje mu se političkim promjenama sada otvorilo. Kroz sav se rad provlači spoznaja da su svi ti odnosi u suvremenoj Hrvatskoj ponuđeni u vrlo šarolikim varijantama među kojima se za jednu, najbolju, valja osobno opredijeliti te je vlastitim životom danomice potrditi.

Ključne riječi: Bog, vjernik, Crkva, čovjek, svijet, hrvatski narod, demokracija, opredjeljenje.

Spoznaja o uzročno-posljedičnoj povezanosti promjena u čovjeku s onima u njegovoj kulturnoj okolini, pretočena u već klasičnu izreku *tempora mutantur et nos mutamur in illis*, nije novijega datuma, naprotiv, mora da je stara barem onoliko, koliko je stara i čovjekova svijest o sebi kao kulturnom i kulturotvornom biću u najširem smislu riječi.¹ No reakcija svakoga pojedinog čovjeka na tu spoznaju nije uvijek i posvuda ista: netko iz nje izvlači dužnost i odgovornost za svoj osobni, aktivni doprinos tim promjenama, što će reći da je shvaća kao vlastiti *moralni imperativ*, dok je drugi tek pasivno uzima na znanje kao neki neobvezatni *kulturološki indikativ*. A kada vanjske promjene nahrupe na ove potonje takvom silinom da se na kraju nešto ipak mora poduzeti, tada se katkad pokušava djelovati po načelu za koje se priča da je vladalo na carskom dvoru neposredno pred slom Austro-Ugarske Monarhije, naime: *Nešto moramo poduzeti, ali pod uvjetom da se ništa ne promijeni*. Slom i nestanak Monarhije, koji je uskoro uslijedio, najbolji je komentar ispravnosti takva načela.

¹ Usp. Zvonimir DOROGHY, *Blago latinskoga jezika*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 1986, 347.

I Drugi vatikanski sabor je, po nadahnuću Duha Svetoga, sazvan i održan na temelju spoznaje o silnim promjenama i u društvu i u čovjeku koji to društvo tvori, ali ne zato da te spoznaje jednostavno opiše i konstatira, nego da na temelju tih spoznaja pozove cijelu Crkvu na odgovarajuće prestrukturiranje, kako mentaliteta, tako i prakse, i to na svim razinama. »Sama se povijest tako ubrzano razvija« – kaže Koncil u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* – »da je pojedinci jedva mogu slijediti.«² Zbog toga ubrzanoga razvoja »...tradicionalne mjesne zajednice – kao što su patrijarhalne obitelji, klanovi, plemena, sela, razne skupine i društvene povezanosti – danomice proživljavaju sve dublje promjene.«³ Taj neviđeno ubrzani razvoj sa svoje strane mijenja mentalitete i strukture. »Promjena mentaliteta i struktura često dovodi u pitanje tradicionalne vrijednosti, napose među mladima, koji su često nestrpljivi, dapače se zbog nezadovoljstva i bune, pa svjesni svoje važnosti u društvenom životu žele čim prije u njemu vršiti svoju ulogu.«⁴ I jer je tomu tako, Koncil daje zadaću cijeloj Crkvi da se aktivno uključi u te promjene i ujedno joj određuje smjernice kako to učiniti. Te zadaće i te smjernice utkane su u već legendarni *aggiornamento* Ivana XXIII.

Budući da sve promjene o kojima govori Koncil vrijede bez zadržke i za civilizacijsko-duhovnu okolinu Crkve u hrvatskome narodu, logično je da onda i za nju vrijede rečene smjernice i rečeni zadatci. No za Crkvu u hrvatskome narodu te su promjene i ti zadatci specifični utoliko što se u nas, uz već spomenute opće, dogodila i jedna posebna, a za nas zapravo epohalna promjena: napokon smo ostvarili svoju slobodnu, samostalnu i demokratsku državu. Ta činjenica nije samo politička, pa da bi od nas tražila tek političko prestrukturiranje, nego ujedno i kulturološka, što će reći da i Crkvu, kao eminentno kulturni čimbenik, dovodi u situaciju da se opredjeljuje naspram kontinuiranoga i sve ubrzanijega mijenjanja naše civilizacijsko-kulturne okoline, ali uvijek kroz prizmu naše novonastale situacije. Orijentiri, pak, o kojima pri tom permanentnom prestrukturiranju, tj. opredjeljivanju Crkva mora voditi računa, jesu oduvijek jedni te isti: *Bog, svijet i čovjek*.

Što ćemo s Bogom?

Crkva je u prvom redu *vjerska* zajednica, tj. zajednica *vjernikâ* koji žive u jedinstvenom zajedništvu s Trojedinim Bogom i, na temelju toga, u jedinstvenom međusobnom zajedništvu, čija je izričita zadaća širiti to jedinstvo među svim ljudima i narodima – ne nasilno, nego neodoljivom uvjerljivošću temeljenoj na ljubavi i dobroti. Stoga se i cjelokupni problem *aggiornamento* u konačnici svodi na osnovno pitanje: kako *hic et nunc* biti uvjerljiv *vjernik* na autentičan način? Ili: što je to u promijenjenim okolnostima za nas u Hrvatskoj do te mjere novo da od svakoga pojedinog vjernika, bio on klerik ili laik, svejedno, iziskuje nova propitkivanja i, sukladno tome, nova opredjeljenja? Budući da je *vjernik* po definiciji čovjek pozitivno opredijeljen za Boga, odnosno za neko božanstvo, jasno je da je u prvom redu riječ o njegovu osobnom odnosu prema Bogu, odnosno prema nekom božanstvu. No kako u suvremenoj i pluralističkoj civilizaciji niti Bog,

² GS, 5.

³ Isto, 6.

⁴ Isto, 7.

niti božanstva, pa dosljedno tome onda niti rečeni odnos prema njima, nisu ponuđeni na jedinstven i jednoznačan način, i prvi se izbor, tj. prvo opredjeljenje mora dogoditi upravo na ovoj razini.

a) Bog ili božanstvo?

Ponuda raznoraznih bogova i božanstava nije nikakva povijesna novost. Nije novost niti vjerska raznolikost europskoga i uopće zapadnoga svijeta, jednako kao što to nisu panteizam, ateizam, antiteizam i sl. Jedino što bi se u tom pogledu moglo donekle držati novošću jest prodor religijâ Dalekoga istoka na ove prostore i proširena mogućnost sinkretizma koju je taj prodor prouzročio, a koja se ogleda u do sada neviđenom stvaranju uvijek novih religijskih i parareligijskih zajednica i sljedbi. No ono što je doista novo jest suvremeni *postmoderni mentalitet* kojime sva ta religijska i parareligijska ponuda dodatno pridonosi individualizaciji života, isključivoj subjektivnosti religiozne prosudbe i s njom usko povezanoj relativizaciji religijskog sadržaja, što će reći onda i samoga Boga. Dakako da su ovakve sklonosti *in nuce* bile prisutne i u prethodnim civilizacijama i vremenima, no, zahvaljujući suvremenim mogućnostima globalne komunikacije, u uskoj vezi s dostignutim slobodama mišljenja i udruživanja, *ovakvo je stanje ipak potpuno novo u našoj povijesti.*

Za Crkvu u Hrvatskoj ova je situacija specifična utoliko što se – kako zbog političkih okolnosti tako i zbog vlastitih propusta – vjernička opredijeljenost pojedinoga katolika smatrala potvrđenom samim time što dotični ni sa čime nije doveo u pitanje svoju konfesionalnu pripadnost. Držalo se, naime, da svaki katolik, barem implicite, usvaja u bitnome sve ono što i sama Crkva usvaja i zastupa, ali da se mnogi, zbog vjeri neprijateljskog okružja, o tome rijetko ili nikako u javnosti ne izjašnjavaju. Stoga se i gajila nekakva tajna nada da će se, kad se jednom situacija promijeni, pokazati sva veličina našega čovjeka upravo kao *vjernika*. Međutim, iako je prema istraživanjima EVS-a 1999. u Hrvatskoj 84,5% upitanih izjavilo da pripada rimokatoličkoj vjerskoj zajednici,⁵ a od toga je njih 78,5% sebe svrstalo među religiozne osobe,⁶ ipak ih samo 36,8%⁷ vjeruje u osobnoga Boga, dočim ih 48,9% vjeruje u neku višu silu, štoviše, čak se 38,4% onih koji jednom tjedno ili češće odlaze na misu više priklanja slici postojanja duha ili životne sile nego slici osobnoga Boga.⁸ Osim toga, oko 20% katolika vjeruje u reinkarnaciju – onih mladih od 28 godina u reinkarnaciju vjeruje 27,1%, dok ih je među mladima u svezi s time 19,4% neodlučno.⁹ Očito je, dakle, u Hrvatskoj, pa tako i u Crkvi u Hrvatskoj, vrlo akutno pitanje osobnoga Boga i osobnoga odnosa prema tom Bogu, po

⁵ Vidi: G. ČRPIĆ / I. RIMAC, Pregled postotaka i aritmetičkih sredina, u: *Bogoslovska smotra* 70 (2000.), br. 4, 191– 232, ovdje 200.

⁶ Vidi: S. ZRINŠČAK / G. ČRPIĆ, Vjerovanje i religioznost, *Bogoslovska smotra* 2000, 70/2, 233– 255, ovdje 242. Međutim, prema istraživanjima »Aufbruch«, samo 31,2% izjavljuje da je religiozno prema crkvenom učenju, dok 53,3% izjavljuje da je »religiozno na svoj način«, Usp. ARAČIĆ / ČRPIĆ / NIKODEM, Vjerska situacija u Hrvatskom tranzicijskom društvu prema istraživanju 'Aufbruch', u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 128, 2000, 12, 784.

⁷ Vidi: S. ZRINŠČAK / G. ČRPIĆ, *nav. dj.*, BS 2000, 70/2, 242.

⁸ *Isto*, 243.

⁹ *Isto*, 543.

čemu se uostalom svaki vjernik jedino i definira. Stoga i za Hrvatsku vrijedi tvrdnja Ivana Supićića: »Suvremena je, osobito zapadna civilizacija proizvela pojedinca u kojemu prevladavaju individualizam, egoizam i ravnodušnost prema transcendenciji, metafizičkom i Bogu, u prvom redu usmjerenost na vremenito i materijalno, potrošački mentalitet i relativizacija svih bitnih, a napose duhovnih vrednota.«¹⁰ Pitanje *osobnoga* opredjeljenja za *osobnoga* Boga do te je mjere temeljno da o njemu ovisi smislenost i svakoga budućeg govora o Crkvi i o ulozi vjernika, odnosno Crkve u društvenom životu. Jer, *bez te osobne žive vjere u osobnoga Boga, vjera se pretvara u puku konfesiju i ideologiju, a to nipošto nije ono što vjernika čini vjernikom.*

b) Mudrost ili mudrovanje?

Taj osobni *ja-ti* odnos između čovjeka i Boga, koji je, prema Martinu Buberu na neki način obrazac i međuljudskoga *ja-ti* odnosa,¹¹ vlastit je mnogim, osobito objavljenim religijama, židovstvu, kršćanstvu i islamu, što će reći da po sebi još ne predstavlja nikakvu kršćansku specifičnost. Ono, međutim, po čemu su kršćani to što jesu, jest prepoznavanje i prihvaćanje toga osobnoga Boga u njegovoj objavi kroz Drugu božansku osobu, Isusa Krista, za kojega kaže Pavao da je »Božja sila i Božja mudrost« (1 Kor 1, 24). Isus Krist je, dakle, Božja mudrost koju »svijet svojom mudrošću nije upoznao« (1 Kor 1, 21), jer »mudrost ovoga svijeta ludost je pred Bogom« (1 Kor 3, 19). Vrijedi, dakako, i obratno, naime, mudrost Božja za pagane je »ludost« (1 Kor 1, 23). A problem razilaženja između Božje mudrosti, tj. Isusa Krista, i mudrosti ovoga svijeta ne leži ni u kakvom teorijskom problemu, nego ponajprije u – križu! Križu kao fenomenu ljubavi kojom Bog ljubi čovjeka, a koja se teološko-biblijskim jezikom izražava kao *kenosis* (usp. Fil 2, 6–18). I kao što Kristova *kenosis* nije tek njegova slučajna sudbina, odnosno posljedica spleta nesretnih okolnosti oko njega, već njegov iskonski izbor za spas ljudi, tako križ nije tek puki simbol ili znak vanjskoga raspoznavanja i prepoznavanja kršćanā, već logika njihova unutrašnjeg života, tj. obrazac njihove ljubavi i prema Bogu i prema čovjeku. »Hoće li tko za mnom, neka se odreče samoga sebe, neka uzme svoj križ i neka ide za mnom. Tko hoće život svoj spasiti, izgubit će ga, a tko izgubi život svoj poradi mene, naći će ga« (Mt 16, 24–25). Križ, dakle, govori istodobno i o Božjoj ljubavi prema čovjeku i o čovjekovu grijehu od kojega ga je Krist došao osloboditi, što će reći da je on i teološki ključ za prepoznavanje Boga i antropološko polazište za prepoznavanje čovjeka.¹² Dodatni problem, međutim, koji stvara suvremena civilizacija kad je riječ o grijehu, leži u tome što se danas, pod utjecajem logike eksperimentalnih znanosti, sve nastoji tumačiti uzročno-posljedično, ali ne i finalno, čime se zapravo dokida ljudska

¹⁰ Vidi: Ivan SUPIĆIĆ, Kriza vrednota i kultura, *Bogoslovska smotra* 2001, 71/2–3, 381–399, ovdje 384.

¹¹ Usp.: Martin BUBER, *Werke I. Schriften zur Philosophie*, München–Heidelberg, Kösel–Schneider, 1962.

¹² Usporedi s tim u svezi: Špiro MARASOVIĆ, Teološki pogled na vrednote u hrvatskome društvu, *Bogoslovska smotra* 2001, 71/2–3, 319–340.

sloboda, a s njome onda i grijeh kao njezin negativni izbor.¹³ Zbog toga se danas nekoga često više i ne pita: »Zašto si to učinio?«, nego: »Kako ti se to dogodilo?«

Ako s ovih polazišta bacimo pogled na konkretno stanje među katoličkim vjernicima u Hrvatskoj, uočavamo uzmak *mudrosti* u korist *mudrovanja*, tj. sve naglašeniju relativizaciju osobe Isusa Krista i njegove logike križa, a porast individualnih rješenja na temelju vlastitoga promišljanja, neovisno o Objavi. Naime, među ispitivanom populacijom u Hrvatskoj, 85% se slaže s izjavom da čovjek mora svoj život urediti što je moguće ugodnije, a 56,6% smatra kako je važno da čovjek postane sretan, dok je sam način kako će to postati, njegova osobna stvar.¹⁴ Usto, unutar populacije koja se sama izjasnila vjerničkom 68,1% vjeruje u stvarnost grijeha, a gotovo 20% manje, točnije samo 46% vjeruje da je Isus Krist Božji Sin i Druga božanska osoba,¹⁵ što će reći da veliki dio onih katoličkih vjernika, koji prihvaćaju stvarnost grijeha, oslobođenje od njega ne dovode u vezu s osobom Isusa Krista budući da on za njih i nije Sin Božji. Osim toga, sva sociološka istraživanja u Hrvatskoj pokazuju da je i među vjernicima dominantna hedonistička ljestvica vrednota, čija logika doista ne može biti križ Kristov. Stoga i relativno visoki postotci deklarirane religioznosti i konfesijske identifikacije u Hrvatskoj *ne govore po sebi još ništa o stvarnoj kršćanskoj vjeri*. Ova potonja je smještena na mnogo niže razine, što će reći da se ona jednostavno ne smije pretpostavljati. Većina ispitanika, naime, drži da su u biti ipak sve religije iste.¹⁶ Uostalom, taj raskorak između stvarne i deklarirane vjere izlazi danomice na vidjelo i kroz konkretni život, te se vjernik, koji to jest i koji to želi biti, mora prema toj činjenici opredijeliti: ili za *mudrost*, tj. za Isusa Krista, ili pak za *mudrovanje*, tj. za religiozna rješenja iz »vlastite domaće radinosti«. *Tertium non datur!*

c) Biti Crkva ili tek njezin simpatizer?

Ako se *vjernik* određuje osobnim, pozitivnim odnosom prema Bogu, a *kršćanin* prihvaćanjem Isusa Krista, kao Druge božanske osobe, s njegovom logikom križa i svega što iz toga proizlazi, onda se *katolički vjernik* definira onom varijantom kršćanstva koju prihvaća, živi i propovijeda Katolička crkva. Jer upravo je odnos prema Crkvi onaj *signum distinctionis* po kojem se kršćanski vjernici dijele na katolike, pravoslavce i protestante, s tim da su ovi potonji, napustivši katoličku ekleziologiju, napustili i one sakramente, odnosno onaj dio teološkoga i dogmatskoga učenja koji je s tom ekleziologijom usko povezan. No, ma koliko god bila istina da su tom i takvom raskolu kršćanstva prethodile i odgovarajuće teološke predradnje, ipak je neosporna činjenica da je i tim teološkim predradnjama i naknadnim raskolima u biti uvijek prethodila politika kao pravi i istinski razlog. Politika je, naime, uvijek bila *razlog*, a teološke razlike samo *povod* za te raskole.

¹³ O grijehu opširnije: Nediljko Ante ANČIĆ i Nikola BIŽACA (uredili), *Osobna i društvena dimenzija grijeha*. Zbornik radova znanstvenoga skupa, Split 25.–26. listopada 2001, *Crkva u svijetu*, 2002.

¹⁴ Vidi: P. ARAČIĆ / G. ČRPIĆ / K. NIKODEM, *nav. dj.*, 785.

¹⁵ *Isto*, 764.

¹⁶ Vidi: M. VALKOVIĆ, *Vjera i moral u Hrvatskoj*, *Bogoslovska smotra*, 1998, 68/4, 483–511, ovdje 496.

Povod je bio i u političkim ambicijama visokih crkvenih službenika i u njihovu životu kojim su često, *umjesto da posujedoče, oni zapravo demantirali ono što su propovijedali*. Politika je na poslijetku i glavni razlog zbog kojega i danas mnogi ustrajavaju biti u onoj varijanti kršćanstva u kojoj su se rođenjem zatekli. Slabljenjem, naime, i gubitkom osobne vjere – tamo gdje crkvenost i konfesijska pripadnost nemaju neku svoju dodatnu, političku legitimaciju – bilježimo i odgovarajuće distanciranje od Crkve, štoviše i njezino formalno napuštanje.¹⁷

Prilike u Hrvatskoj i u hrvatskom narodu su takve da je Crkva odigrala vrlo važnu ulogu u homogeniziranju hrvatske nacije i u čuvanju nacionalnoga identiteta zbog čega je i formalna konfesijska pripadnost uvelike bitni dio i hrvatskoga nacionalnog identiteta. Osim toga, ta je pripadnost na neki način i vrlo važan *signum distinctionis* u odnosu na dvije susjedne nacije: srpsku, koja je bitno određena pravoslavljem, i bošnjačku, koja je bitno određena islamom. Crkva je usto u slobodnu državu donijela povjerenje naroda kao miraz koji je stekla na temelju progona i šikaniranja za vrijeme prve, a osobito za vrijeme druge, tj. komunističke Jugoslavije. A kako je tijekom Domovinskoga rata Crkva odigrala važnu ulogu i u materijalnom zbrinjavanju stanovništva i prognanika, i na tom je polju zavrijedila dodatno povjerenje. Stoga ne čudi što ona među građanima Hrvatske danas uživa veće povjerenje nego sve druge institucije, iako je ono i u Hrvatskoj u očitom opadanju.¹⁸

Ovako veliko povjerenje, koje Crkva u Hrvatskoj još uvijek uživa među hrvatskim građanima, katoličkoga vjernika u Hrvatskoj neće previše zanijeti budući da je za većinu upitanih Crkva ipak samo jedna od mnogobrojnih društvenih institucija,¹⁹ dok je za njega ona u prvom redu *Božji narod* i *Corpus Christi mysticum*. O tome će vjernik u Hrvatskoj morati sve više voditi računa, to više što *profaniranje ekleziologije u stopu prati njezina politizacija* tako što se novozavjetni *Božji narod* nastoji poistovjetiti s hrvatskim narodom, dok bi istinski *Božji narod* u njemu, tj. Crkva, trebala vršiti funkciju Levijeva plemena. Opredjeljenje hrvatskoga katolika za Crkvu kao novozavjetni *Božji narod* i Mistično tijelo Kristovo za katolika u Hrvatskoj je tim aktualnije što se i ne tako mali broj pripadnika klera – osokoljen

¹⁷ Na temelju nedavnoga istraživanja o ugledu koji razne institucije uživaju u društvu, a koje je proveo *Sujetski gospodarski forum* u 47 zemalja, proizlazi da u svjetskim razmjerima veliko povjerenje uživaju vojska i policija, dok parlamenti kotiraju vrlo nisko. No dok, primjerice, Crkve na svjetskoj rang listi zauzimaju četvrto mjesto (iza Ujedinjenih naroda i zdravstvenih organizacija) u Njemačkoj je ona u tom pogledu na posljednjem mjestu. 74% Nijemaca izjavljuje da nemaju »veliko« ili da »nemaju ama baš nikakvo« povjerenje u Crkvu. Katoličku crkvu u toj zemlji godišnje napušta između 120 000 i 150 000 njezinih pripadnika. A Evangeličku crkvu je 2000. godine napustilo 1 888 500 njezinih pripadnika. Usp. *Christ in der Gegenwart*, 2002, 54/4, 388.

¹⁸ Prema istraživanju »Vjera i moral u Hrvatskoj« (1997) čak je 85,1% ispitanika imalo najveće povjerenje u Crkvu (usp. S. BALOBAN / I. RIMAC, Povjerenje u institucije u Hrvatskoj, *Bogoslovska smotra* 1998, 68/4, 663–672, ovdje 665.), a prema istraživanju EVS 1999 taj je postotak iznosio 59,7% (usp.: J. BALOBAN / G. ČRPIĆ, Određeni aspekti crkvenosti, u: *Bogoslovska smotra* 2000, 70/2, 257–290, ovdje 264). Ovdje valja spomenuti da i među ženama u Hrvatskoj od svih institucija Crkva uživa najveće povjerenje (usp. I. TOMIĆ-KOLUDROVIĆ / S. KUNAC, *Rizici modernizacije, žene u Hrvatskoj devedesetih*, Split, U. G. Stope nade, 2000, 303–306).

¹⁹ Vidi: Marijan VALKOVIĆ, *nav. dj.*, 496.

ugledom koji Crkva kao institucija uživa u narodu – lakše prepoznaje u zavodljivoj ulozi vođa hrvatskoga naroda, za što ni od koga nema mandat, nego u ulozi službenika Božjega naroda, za što je od Boga jedino pozvan i postavljen.

Put Crkve je – čovjek!

Nije slučajno Ivan Pavao II. svoju nastupnu encikliku od 4. ožujka 1979. započeo riječima *Redemptor hominis* budući da u njoj govori o temeljima kršćanske antropologije, tj. o *ortodoksiji* u odnosu između čovjeka i Bogo-čovjeka iz koje se deducira sva kršćanska *ortopraksija*. U toj enciklici, aludirajući na Isusove riječi »Ja sam put, istina i život« (Iv 14, 6), Papa najprije kaže: »Isus Krist poglaviti je put Crkve«,²⁰ da bi malo zatim, dubinski razvijajući kristocentričnost kršćanske antropologije, ustvrdio: »Čovjek po svojoj pojedinačnoj *stvarnosti* (jer je 'osoba'), ima vlastitu povijest duše. (...) Čovjek u svoj istini svoga postojanja, svog osobnog, a također zajedničkog i društvenog bića – u krugu svoje obitelji, u krugu društva i tako različitih okolnosti, u okviru svoga naroda ili države (možda još uvijek samo u okviru klana ili plemena), u sklopu svega čovječanstva – taj je čovjek prva staza kojom Crkva mora proći ispunjavajući svoje poslanje. *Taj je čovjek prvi i osnovni put Crkve* (podcrtao Š. M.), put što ga je sam Krist zacrtao, put što nepromjenjivo prolazi kroz otajstvo Utjelovljenja i Otkupljenja.«²¹ Upravo taj i takav čovjek se katoličkom vjerniku u Hrvatskoj, nakon državnoga osamostaljenja i uspostave demokratskog društva, po prvi puta nameće u svemu mnoštvu mogućih opredjeljenja od kojih ipak samo jedno može biti kršćanski ispravno. A nudi mu se na tri osnovne razine, tj. kao: sučovjek, sunarodnjak i sukatolik.

a) Sučovjek

Specifičnost novonastale situacije za katoličkoga vjernika u pogledu odnosa prema ljudima općenito, a poglavito prema onima drugima i drukčijim, leži u tome što smo u prošloj državi svi mi bili tretirani kao »podstanari« čiji je »stanodavac« bio za nas netko drugi. I taj drugi je nama određivao norme ponašanja i međusobnog ophođenja. Te pak norme ophođenja nisu bile popraćene samo sviješću da nismo mi gazda u kući, nego i činjenicom da smo u toj kući prisutni isključivo kroz prvo lice množine. Jer, bilo da je riječ o klasi, bilo pak da je riječ o naciji, svi smo mi, kao pojedinci, bili utopljeni u to prvo lice množine, te smo se na poslijetku i sami uvelike privikli na takav način postojanja: postojali smo, naime »mi« i »oni«. A onda je došao rat. Oni (komunisti) su izgubili, mi (katolici) smo pobijedili; oni (velikosrbi) su nas napali, mi (Hrvati) smo se obranili. Sad smo gazde u kući, tj. stanodavci mi (Hrvati katolici), a podstanari su oni (bivši komunisti i velikosrbi) itd. Međutim, u ovakvom načinu promatranja stvari izgubio se do neprepoznatljivosti upravo *čovjek pojedinac* o kojemu govori Papa, koji je baš kao *pojedinačna osoba* put Crkve. To pak znači da bi se za nas, ako bismo nastavili i u novonastalim okolnostima razmišljati na isti način, izgubio ujedno i *put Crkve*, što će reći da bi u tom slučaju i sama

²⁰ RH, 13.

²¹ Isto, 14.

Crkva u Hrvatskoj izgubila svoj vlastiti, crkveni put. A kad bilo tko, pa i neka mjesna Crkva, izgubi svoj put, jedino što još preostaje jesu stranputice. Toga se valja pribojavati tim više što se mentaliteti ne mijenjaju tako brzo kao politička zbilja.

Katolički se vjernici u Hrvatskoj – i klerici i laici – nalaze, dakle, pred novim opredjeljenjem: za čovjeka pojedinca u kojem prepoznaju sliku Boga koji ih je stvorio i lice Krista koji je za njih čovjekom postao, ili pak za svoje – bilo koje i bilo kakvo – prvo lice množine (to se inače zove »etiketa«) iza kojeg stoji uvijek i samo politika i politikantstvo, vrlo često pomiješana s odbojnošću i mržnjom. Ispravno će opredjeljenje u ovom pogledu biti tim teže što su »etikete« u nas do te mjere *nekritički interiorizirane* da za onoga tko se ispravno opredjeljuje nisu isključene *niti političke diskvalifikacije (izdajica) niti unutarcrkveni ostracizmi (»ljevičar«)* i sl. Međutim, parafrazirajući onu Kristovu: »Neće u kraljevstvo nebesko ući svaki koji mi govori 'Gospodine, Gospodine!', nego onaj tko vrši volju Oca moga, koji je na nebesima« (Mt 7, 21), možemo i mi reći: »Neće se kao katolički vjernik potvrditi svaki koji govori "mi katolici" i "mi Crkva", nego onaj tko ide "poglavitim putem Crkve", a to je – Krist, i "prvim i osnovnim putem Crkve", a to je svaki, ama baš svaki pojedinačni – čovjek.« Uostalom, ljubav prema Bogu i bližnjemu su one zapovijedi o kojima »više sav zakon i proroci« (usp. Mt 22, 34–40; Mk 12, 28–34; Lk 10, 25–28), a ljubav prema neprijateljima je legitimacija kršćanskoga nastupa (usp. Mt 5, 43–48; Lk 6, 27–28, 32–36). I to ne ona teatralna, deklarativna i samodopadna, koja ide samo za tim da istakne svoju moralnu superiornost kako bi u tom svjetlu bijeda drugoga još više došla do izražaja, nego *ljubav skromna, samozatajna, iskrena i konkretna, upravo onakva kakvu nam je prikazao Isus u prisposobi o Samarijancu* (usp. Lk 10, 29–37). Mjerilo u kršćanstvu je, kaže Željko Mardešić »...uvijek bilo i ostalo čovjek i njegovo dostojanstvo, svakog pod nebeskim svodom, a ne samo onog iz svoga roda i naroda. To je jamačno razlogom što je rat za iskreno religiozne ljude možda jedno od najtežih kušnji i izazova, jer stavlja ozbiljno u pitanje mnoge njihove sigurnosti i udobnosti, što onda traži opredjeljenje, svrstavanje i odabir. Nije moguće to izbjeći ili odgoditi, valja se odmah i nepovratno odlučiti, a to je u životu uvijek najteže.«²²

b) Sunarodnjak

Predaleko bi nas odvelo kad bismo u ovom kontekstu postavljali pitanje o uzrocima i podrijetlu različitosti, i na tim različitostima temeljenih podjela u hrvatskome narodu i u hrvatskome društvu. Jamačno bi o tomu imali što reći i sociolozi, i biolozi i tko zna tko sve ne, no činjenica ostaje da unutar, po broju relativno maloga naroda postoje velike razlike u mentalitetu i temperamentu. Dakako, sličnu pojavu susrećemo i kod gotovo svih drugih naroda, no čini se da je specifikum hrvatskoga naroda ipak u tome što se te razlike u mentalitetima reflektiraju na razinu nacionalne svijesti i nacionalnoga pripadanja na način unutarnacionalne superiornosti i unutarnacionalne isključivosti. U nas se, naime, razlika koristi ne u smislu komplementarnosti, nego u smislu isključive norme ispravne nacionalne pripadnosti. Zato se u nas ne govori samo o ovakvim i onakvim Hrvatima,

²² Željko MARDEŠIĆ, *Svjedočanstva o mirotvorstvu*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2002, 7–8.

nego o »pravim« i »nikakvim Hrvatima«. Taj, pak, »nikakav Hrvat«, gledajući objektivno, jest, doduše, u svakom pogledu Hrvat, samo što se u mentalitetu i pogledima od onoga drugoga razlikuje, i što se usuđuje misliti na svoj način, a ne kao pripadnik klana ili grupe. A da takav pristup unutrašnjim razlikama nije bezazlen, svjedoče i svađe koje su se u nas rasplamsale nakon državnoga osamostaljenja. Isključivost, govor pun mržnje i neprekidna borbenost protiv »onih drugih« kod nas nije tek nešto temperamentniji način iskazivanja legitimnih razlika, nego istinska borba o kojoj svjedoče i konkretni fizički obračuni, pa čak i unutar jedne te iste političke stranke. I sam se kler u Hrvatskoj, na žalost, velikim djelom svrstava u ovim unutrašnjim podjelama i sukobima te, umjesto da ih s pozicija razuma i moralne duhovne vertikale nastoje gasiti, brojni ih pripadnici klera još više potpiruju, bilo stoga što se ni sami nisu uspjeli uzdići iznad takvoga doživljavanja vlastitoga naroda i nacije, bilo pak što su se komformistički za takvo stanje svjesno opredijelili. A kad je stanje takvo u kleru, kako bismo se smjeli čuditi što se i za kršćanski laikat u tom pogledu može mirno ponoviti s Vergilijem *Apparent rari nantes in gurgite vasto*.²³ Pa ipak, kršćanski vjernik, koji se trudi usvajati i živjeti »prvu i glavnu zapovijed« i ići »putem Crkve« kad je u pitanju bilo koji, tj. svaki pojedinačni čovjek, *a fortiori* bi tako morao djelovati kad je riječ o vlastitom sunarodnjaku.

Problemi se, međutim, događaju stoga što se način razmišljanja i doživljavanja sebe prvotno kroz prvo lice množine ne prakticira samo kad je riječ o ljudima druge vjere i nacije nego i uopće, tj. i kad je riječ o bilo komu tko drukčije misli ili nastupa. Zaboravlja se da je svatko od nas pojedinačno kršten, da je svakoga od nas Bog stvorio kao jedinku i da će svatko za svoja djela pojedinačno odgovarati, zbog čega bi onda svatko morao i pojedinačno njegovati svoju savjest za osobno odgovorno djelovanje. I kad je riječ o odnosu prema svojim sunarodnjacima, jer stanje ovakvo kakvo je sada, *ispod je i civilizacijskih normi, a o kršćanskima da i ne govorimo*. I kao što kršćanski vjernik svoju ljubav prema svojem sunarodnjaku ne pokazuje tako da ga sotonizira, ekskomunicira, kleveće, progoni, pljačka, vara i mrzi, jednako mu tako ne pokazuje svoju ljubav niti ako ga eventualno zbog svega toga na kršćanski i adekvatan način bratski ne opomene. Kršćanska solidarnost, naime, uvijek je solidarnost u ostvarivanju dobra, a ne u ostvarivanju zla, što će reći da se kršćanski vjernik u tom pogledu mora opredijeliti između Krista i njegova nauka, s jedne strane, i ortačkoga odnosa između hajduka i njegovih jataka, s druge, pa pojavljivao se ovaj odnos u bilo kojoj od svojih varijanti. A pojavljuje se, na žalost i tako da se – i s mjestâ s kojih bi smo to najmanje smjeli očekivati – u obranu zla izvlači i najbizarnija situacijska etika, koju je Crkva inače osudila i odbacila.²⁴ Ima, naime, nešto u katoličkom katekizmu i o »tuđim grijesima«²⁵, a što je u nas i

²³ Usp. Z. DOROGHY, *nav. dj.*, 41

²⁴ Vidi: DENZINGER-SCHÖNMETZER, *Enchiridion Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, editio XXXIV, Barcinone – Friburgi Brisgoviae – Romae – Neo-Eboraci, Herder, 1967, 787.

²⁵ »Grieh je osoban čin. Osim toga odgovorni smo i za griehje što ih čine drugi, kad u njima sudjelujemo:

- sudjelujući u njima izravno i svojevolljno;
- naređujući, svjetujući, hvaleći ili odobravajući ih;
- ne prijavljujući ili ne sprečavajući ih kad smo to dužni učiniti;

za nas postalo i akutno i aktualno i o čemu katolički vjernik, koji to jest i to želi biti, mora i te kako voditi računa.

c) *Suvjernik*

Kad se govori o sakramentu braka, u pravilu se uvijek citira i tumači onaj tekst iz Sv. pisma gdje se govori o neraskidivosti bračne veze, tj. »Što Bog združi, čovjek neka ne rastavlja« (Mt 19, 6; Mk 10, 9). Razlog toj nemogućnosti rastave leži u jednom novom jedinstvu kojemu je tvorac sam Bog, a koji se izražava u slici »jednoga tijela«. Bračni drugovi, naime, »nisu više dvoje, nego jedno tijelo«. No kanda se zaboravlja da je jedinstvo koje međusobno povezuje članove Crkve još izrazitije i jače od onoga bračnoga, jer ono bračno traje samo do smrti jednoga od bračnih drugova, a ovo crkveno traje čitavu vječnost. A zaboravlja se samo stoga jer se zaboravlja i da je Crkva u svojoj najdubljoj nutrini *prasadment* između čovjeka i Boga, da je i ona mistično Tijelo Kristovo (usp.: Kol 1, 18) što ima za učinak da su i kršćani, kao »udovi Njegova tijela« (Ef 5, 30), međusobno također do te mjere Jedno da Pavao može reći: »Nema više: Židov – Grk! Nema više: rob – slobodnjak! Nema više: muško – žensko! Svi ste vi Jedan u Kristu Isusu« (Gal 3, 28).

Pa ipak, čini se da je upravo u slobodnoj Hrvatskoj došlo do izražaja kako nije u nas samo nacionalno jedinstvo – koje je inače čisto naravnoga reda – jače od ovoga eklezijskog, koje je vrhunaravno, nego je od njega jače, čak i ono lokalno, klansko, interesno i stranačko. Ovo eklezijsko jedinstvo, na temelju kojega u svakom katoličkom vjerniku prepoznajem ne samo sliku Boga stvoritelja nego i sliku Krista otkupitelja, i s kojim sam – jer je ta ista slika i u meni – krštenjem usađen u najdubljem i najintimnijem jedinstvu sa samim Bogom, ovo, dakle, *eklezijsko jedinstvo je u nas toliko oslabjelo da je u stanju pasti kao žrtva naravnih principa grupne homogenizacije* (klan, zavičaj, a posebice politička opcija) i u takvim crkvenim zajednicama kao što su, primjerice, i *same redovničke zajednice*. I tako, umjesto da na temelju dubokoga crkvenoga jedinstva svladavamo prepreke naravnih razlika koje potiču na razdor, mi naravnim uzrocima razdora dajemo prednost, razarajući tako i crkveno jedinstvo do te mjere da se u svakodnevnom, konkretnom ophođenju – bilo profanom bilo unutarcrkvenom – »subrat vjernik« uopće niti ne prepoznaje. I u Crkvi je, naime, ono »mi« naravnoga i »geografskoga« podrijetla uvelike pobijedilo ono mistično i sakramentalno »mi« vrhunaravnoga podrijetla, na temelju kojega se susreću Ja i Ti ne samo kao braća ljudi nego kao subraća u Kristu. A kad se to dogodi, tj. *kad iz vidokruga mojih promišljanja i vrednovanja ispadne pojedini vjernik kao moj subrat u Kristu i Crkva se reducira na svoju vlastitu instituciju za koju je tada najvažnije – budući da predstavlja izvjesnu moć i s njom povezani ugled u društvu – čiji će to »mi« u njoj zaposjesti viši i relevantniji položaj.*

Pojedini vjernik, kao suvjernik i subrat, jest nezaobilazni *punctum referentiae* prema kojemu se iznova mora opredijeliti katolički vjernik u Hrvatskoj ako uopće do sebe, kao takvoga, iole nešto drži. To je, naime, osnovni preduvjet da se uopće govori o crkvenom zajedništvu. Jer, kad govorimo o crkvenom zajedništvu, onda pritom ne mislimo, kako s pravom

- štiteći one koji čine zlo.« – *Katekizam Katoličke crkve*, Zagreb, Hrvatska biskupska konferencija, 1994, 474.

kaže V. Bajsić: »...ni na čisto onostrano zajedništvo koje se ovdje na zemlji ne ostvaruje, nego se u nj samo vjeruje, ni 'birokratsko' zajedništvo što postoji samo u registrima župske organizacije, a ni isključivo 'psihološko' zajedništvo koje se očituje samo u, inače možda vrlo intenzivnom, osjećaju pripadnosti nekom načinu života ili osjećaju vjernosti nekim grupnim simbolima i mišljenju. Misli se, naprotiv, živa cjelovitost međusobnih odnosa kršćana koja će nam dati pravo i mogućnost da Crkvu kao zajedništvo doista nađemo, a ne samo umišljamo.«²⁶

Nova zemlja

Ako znamo da je kršćanstvo po svojem poslanju usmjereno prema »novom nebu i novoj zemlji«, kao sinonimu svoje eshatologije, nećemo pretjerati kažemo li da je za pretkoncilsku teologiju, i za pretkoncilsku duhovnost glavna preokupacija ipak bilo uglavnom to »novo nebo«, neovisno o tome što se pod tim podrazumijevalo, dok je ono »nova zemlja« uvelike ostalo izvan područja teološke preokupacije i duhovne usmjerenosti. Shvaćajući prilično jednostrano novozavjetni pojam »ovoga svijeta«, kao stvarnosti pod jurisdikcijom »kneza ovoga svijeta«, tj. Sotone, pretkoncilaska molitva je mogla glasiti »nauči nas prezirati zemaljsko, a težiti za nebeskim«. ²⁷ U prilog takvu stavu govorili su tekstovi kao: »Sada je sud ovome svijetu, sada će knez ovoga svijeta biti izbačen« (Iv 12, 31); »Neću vam više mnogo govoriti, jer dolazi knez ovoga svijeta« (Iv 14, 30); »Ako vas svijet mrzi, znajte da je mene mrzio prije nego vas. Kad biste bili od svijeta, svijet bi svoje ljubio, no budući da niste od svijeta, nego sam vas ja izabrao iz svijeta, zato vas svijet mrzi« (Iv 15, 18–19). Zato Krist »ne moli za svijet« (Iv 17, 9); zato i za kršćane vrijedi zapovijed: »Ne ljubite svijeta ni što je u svijetu« (1 Iv 2, 15), jer je »sav svijet pod vlašću Zloga« (1 Iv 5, 19). Nošeni ovim poukama, bez dublje egzegeze, kršćani nisu ni mogli za svoj smjer duhovnoga kretanja izabrati drugo doli *fuga mundi*, tj. bijeg od svijeta. I, kao što je biblijski tekst za kršćane svet i normativan, tako i *fuga mundi* jest ispravna lozinka kršćanskoga života.

Međutim, *fuga mundi* je ispravna lozinka kršćanskoga života samo ako se s ovim i ovakvim tekstovima ne ide u krajnost, odnosno ako se ne zaboravi da postoje i druge biblijske izreke o svijetu – i to istoga biblijskog pisca – u sasvim drukčijem, tj. pozitivnijem svjetlu. U Ivana, naime, imamo i tekstove koji glase; »Bog je tako ljubio svijet te je dao svoga Sina Jedinorođenca da nijedan koji u njega vjeruje ne propadne, nego da ima život vječni« (Iv 3, 16); »Ja sam svjetlo svijeta« (Iv 8, 12); »Ne dodoh na svijet da sudim svijetu, nego da svijet spasim« (Iv 12, 47) i sl. Vodeći, naime, računa samo o biblijskom poimanju svijeta u negativnom, a ne istodobno i o biblijskome pojmu svijeta u pozitivnom smislu riječi, i *fuga mundi* se može i krivo shvatiti i krivo prakticirati. Upravo da bi takve propuste na neki način sanirao, i da bi na okupu držao cjelinu biblijskoga poimanja svijeta, Drugi vatikanski sabor u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* izrijeком govori

²⁶ Vjekoslav BAJSIĆ, *Život i problemi crkvene zajednice*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2000, 127.

²⁷ Što je kasnije preformulirano: »Nauči nas pravo vrednovati zemaljsko, a težiti za nebeskim«.

i o »novom nebu i novoj zemlji.«²⁸ O odnosu pak između naše sadašnje situacije i te nove stvarnosti Koncil kaže: »Vrednote čovječjeg dostojanstva, bratskog zajedništva i slobode, sve te dobre plodove prirode i našega truda koje budemo po Gospodinovoj zapovijedi i u njegovu Duhu na zemlji razmnožili, naći ćemo opet, ali očišćene od svake ljage, prosvijetljene i preobražene, kada Krist bude predao Ocu vječno i sveopće kraljevstvo: 'kraljevstvo istine i života, kraljevstvo svetosti i milosti, kraljevstvo pravde, ljubavi i mira'. Ovdje na zemlji Kraljevstvo je već otajstveno prisutno; a kada dođe Gospodin dovršit će se.«²⁹

Fuga mundi, tj. bijeg od svijeta ostaje, dakle, i nadalje pravilo kršćanskoga ponašanja, ali samo ako se ispravno shvati, odnosno, samo ako se pod izlikom bijega od svijeta ne izbjegne zadaća koju imamo obaviti u svijetu: spašavati svijet, čuvati i brižno postupati sa svim stvorenjima i stvarati među ljudima takve odnose koji će, kao istinske vrednote, biti pročišćene i u eshatonu. Dočim ono od čega i nadalje valja bježati, jer je doista pod vlašću Zloga, to je grijeh u svim svojim manifestacijama, strukturama, pa i u svojim slugama i promicateljima. U tom smislu i katolički vjernik u Hrvatskoj stoji pred opredjeljenjem: za novu zemlju ili protiv nje, i to u globalnom i u lokalnom smislu, tj. na općoj ljudskoj razini i na razini svoje zemlje i svoje države. Novost ovoga opredjeljenja za nj leži u činjenici da se do državnoga oslobođenja nije mogao društveno i politički opredjeljivati, jer ga jednostavno nitko ni za što nije ni pitao niti mu je takvo što omogućivao, a s tim je onda u svezi i činjenica da je za katoličkoga vjernika u Hrvatskoj tek državnim oslobođenjem konkretno postao ostvarljiv i Drugi vatikanski sabor sa svim svojim zahtjevima.

a) *Veliko srce za mali svijet*

Vremena, kad je zemlja bila veoma velika, odavno su za nama tako da se ona talijanska *Tutto il mondo è un paese* pokazuje danas istinitom u najdoslovnijem smislu riječi. Suvremena mogućnost brzog putovanja s kraja na kraj svijeta, neprestane masovne selidbe stanovništva iz jedne zemlje u drugu, s jednog kontinenta na drugi, kapilarna razgranatost međunarodne trgovine i industrije, a posebice suvremena sredstva komunikacije koja omogućuju da se u svakom trenutku vidi i čuje što se događa bilo gdje u svijetu, sve je to pridonijelo da je svijet doista postao globalno selo. Negdašnje suverenosti pojedinih zemalja lagano, ali konstantno kopne, prepuštajući dosadašnje svoje ingerencije višim međunarodnim tijelima, a ekološka ugroženost koja se poput Damoklova mača nadvila nad sve nas, po definiciji ne priznaje niti čiju izdvojenu jurisdikciju niti čiji isključivi suverenitet. Otrojni oblaci iz Černobila, primjerice, nisu birali niti državne granice, niti jezične barijere, niti različitost društvenih i političkih sustava,

²⁸ »Nepoznato nam je vrijeme dovršenja zemlje i čovječanstva, a ne znamo ni način preobrazbe svemira. Prolazi, doduše, vanjski lik ovoga svijeta, izobličen grijehom. No poučeni smo da Bog sprema novi stan i novu zemlju u kojima će vladati pravednost i gdje će blaženstvo ispuniti i nadvisiti sve želje za mirom što se rađaju u ljudskom srcu. Tada, pošto smrt bude pobijeđena, sinovi će Božji biti u Kristu uskrišeni, i ono što je sijano u slabosti i raspadljivosti obući se neraspadljivo, ostat će ljubav i njezina djela, i od ropstva prolaznosti oslobodit će se sva stvorenja što ih je Bog stvorio radi čovjeka. GS, 39.

²⁹ *Isto*, 39.

kao što o tome ne vodi računa niti zastrašujuća ozonska rupa ili virus AIDS-a. Zajednička ugroženost je sve ljude na svijetu sudbinski zblížila, elektroničke komunikacijske mreže vizualno približile, brojna putovanja međusobno upoznala, a gospodarstvo uvelike ujedinilo. I tako, dok je svijet još bio velik, ljudsko je srce moglo ostati maleno, tj. zaokupljeno samo onim sadržajima koji su ulazili u njegov uski vidokrug, no sada, kad je svijet postao toliko malen da gotovo sav ulazi u naš vidokrug, i kršćansko srce mora biti toliko veliko da ga svega obuhvati, jer takav je, tj. sav, i u Božjem Srcu.

Dakako, da iz ovoga nastaju i problemi, tj. da postoji opasnost negativne globalizacije u smislu da najveći interesi zatru sve manje, te na kraju nestane sve bogatstvo i sva šarolikost manjih ljudskih zajednica, naroda i država unutar kojih njihovi pripadnici jedino mogu živjeti i razvijati se dostojno čovjeku. Tu opasnost prati u stopu ona druga, »jednaka po veličini, ali suprotnoga smjera«, a to je nastojanje da se iz obrambenih razloga zatvorimo u svoj mali svijet, te opću ljudsku komunikaciju sa cijelim svijetom svedemo na najmanju moguću mjeru. Budući da ni jedna ni druga opasnost, točnije ni jedan ni drugi proces ne idu bez odgovarajuće ideologije i njoj pripadajuće etike, niti jedan katolički vjernik, pa, dakle, niti onaj hrvatski, ne može tu stvarnost promatrati ravnodušno, kao da se njega ne tiče, a ne može – točnije, ne bi smio – u njoj sudjelovati kao da i nije vjernik.

Ispravan način pristupa ovim problemima katolički vjernik otkriva upravo u jednom od bitnih elemenata svoje vjere, a to je – katolicitet ili sveopćost njegove vjere i njegove Crkve. I Katolička crkva je, naime, po svojoj definiciji globalna, kao što je to uostalom i sama kršćanska vjera. »Podite po svem svijetu – rekao je Isus Krist – propovijedajte Evanđelje svemu stvorenju« (Mk 16, 15). Takav katolicitet pretpostavlja sveopće bratstvo među ljudima,³⁰ ali ne razara njihovu naravnu različitost, kulturnu, gospodarsku ili političku, štoviše, polazeći od načela solidarnosti i supsidijarnosti, ovako poimani katolicitet sve to podržava i potiče. Ta se načela zatim mogu – i moraju – primijeniti i na političko i gospodarsko djelovanje. I ono može biti i solidarno i supsidijarno, a ne uvijek eksploatatorsko i diktatorsko. Ako, naime, katolički vjernik djeluje na području politike, gospodarstva ili bilo kojem drugom području koje ima posredne ili neposredne veze s drugim narodima i državama, morat će o ovome voditi računa: kao što se mi trsimo oko toga da nas veći i jači ne iskoriste, prevare i zlouporabe, tako isto i drugi imaju pravo od nas očekivati jednako ponašanje. Ne možemo se, primjerice, boriti protiv ekološke katastrofe, a sami se eventualno, zbog gospodarskih interesa, zauzimati za takva rješenja koja nas stvarno demantiraju. Ne možemo se boriti protiv poštasti droge i kriminala u svjetskim razmjerima, a zbog nekih svojih neposrednih interesa, i sami u tome sudjelovati. Ne možemo očekivati da nas drugi poštuju i cijene, a mi sami o njima govoriti s

³⁰ »Odgoj za pravdu je prije svega posao obitelji. A znamo da u tom odgoju surađuju ne samo crkvene institucije nego i druge škole, sindikati i političke stranke. U sadržaju toga odgoja nužno mora postojati poštivanje osobe i njezina dostojanstva, Budući da je ovdje riječ o pravdi na razini svijeta, prije svega treba snažno naglasiti jedinstvo ljudske obitelji u kojoj se čovjek, po božanskom određenju rada. Znak te solidarnosti bit će za kršćane činjenica da su svi ljudi određeni da u Kristu budu dionici Božanske naravi.« *Pravda u svijetu*, dokument III. Sinode biskupa (30. 11. 1971.), u: SOCIJALNI DOKUMENTI CRKVE, *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1991, 402.

prijezirom i omalovažavanjem. Valjalo bi u tom smislu, primjerice, malo provjetriti što se sve krije iza našega učestaloga govora o »Balkanu«, »čevapčićima« i sl. Je li to možda superiorni govor o drugima s prizvukom prijezira, ili nije? Valjalo bi i malo pročešljati tisak, pa i onaj vjerski, te vidjeti na koji način poneki katolički vjernik u Hrvatskoj govori o drugim narodima, bilo onim susjednim bilo pak nekim dalekim, i kakve doista stavove zastupa. A na poseban bi način bilo vrijedno truda jednom temeljito izanalizirati nastupe i govore onih političara i kulturnih djelatnika koji se javno deklariraju kao katolici i koji, štoviše, tvrde da djeluju s pozicija kršćanske vjere i crkvenoga socijalnoga nauka, pa čak i da im je stranka demokršćanske opcije, jer do sada s te strane nismo bili pošteđeni sablazni. Valja nam se, dakle, opredijeliti.

b) Domoljublje

Dakako, u toj svjetskoj cjelini najkonkretnije su nam dani i najneposrednije zadani vlastita zemlja i vlastiti narod. Ljubav prema svijetu »kao takvom« i prema čovjeku »kao takvom« ni za koga i nikada nije predstavljala neki veliki problem, štoviše, u tom su pogledu manje-više svi i uvijek bili »za«, no stvarni su se problemi pojavljivali uvijek kad se taj čovjek pojavio kao »bližnji«, tj. kad je i fizički postao bliz, jednako kao i svijet kad je postao i bliz i dohvatljiv i uvelike pregledan. Nije problem ljubiti svoj narod »kao takav«, ta u ljubavi prema hrvatskome narodu gotovo da se, barem verbalno, međusobno natječemo, nego problem nastaje u onom trenutku kad se taj narod »kao takav« ponudi stvarno u pojedinačnom liku svakoga svoga pripadnika. Nije nama problem ljubiti hrvatski narod nego ljubiti njegove pripadnike, tj. ljubiti Hrvate. Jer ti pojedinačni pripadnici naroda imaju svaki svoju glavu, svoj ukus i svoju savjest, a to je onaj »grm« u kojem je oduvijek ležao »zec« ljudske nesnošljivosti, sve do rata. O tome bjelodano svjedoče sve naše međusobne raspre, svađe, antagonizmi, pa i mržnje koje jednostavno ne uspijevamo skriti, a jamačno se oko toga puno ne trudimo.

Hrvatska je napokon postala demokratska zemlja, a demokracija nije društveni sustav u kojem bi se sve razlike nivelirale nego sustav u kojem se postojeće i legitimne razlike nastoje rješavati mirno i tolerantno, dijalogom i institucijama sustava, ne dopuštajući da se one prometnu u antagonizam koji smjera građanskom ratu i krvavim revolucijama. Interesi, dakle, u demokratskom društvu mogu biti suprotni, ali ne i antagonistični, zbog čega se za njihovo rješavanje i usklađivanje koristi samo razum, argument, savjest i ljubav, a ne strast, brutalnost i mržnja. Ovo je pravilo opće, što će reći da mora biti u temelju svake društvene i političke organizacije ili udruge, pa, dakako, i onih političkih. Jer i katolički vjernik u Hrvatskoj ima ne samo pravo nego i dužnost društveno se i politički angažirati.³¹ Ima u tom pogledu

³¹ Na tu je dužnost upućivao, primjerice već Ivan XXIII. u svojoj enciklici *Pacem in terris* (146), a posebice PAVAO VI. u enciklici *Octogesima adveniens* u kojoj uz ostalo kaže: »Svim kršćanima ponovno i još hitnije upućujemo poziv na akciju. U našoj enciklici o razvitku naroda naglašavali smo potrebu da svi stupe u akciju: 'Laici moraju uzeti na sebe kao svoj specifični zadatak obnovu vremenitoga reda. Dok se služba hijerarhije sastoji u tome da naučava i autentično tumači moralna načela koja vrijede na tom području, na njima je da slobodnom inicijativom, i ne čekajući pasivno na direktive, prožmu kršćanskim duhom mentalitet i običaje, zakone i strukture

pravo birati i stranku za koju drži da po njegovoj svijesti i savjesti najbolje zastupa i njegove interese i opće dobro,³² ali uvijek imajući na umu da je on *vjernik* i da ga načela i vrednote njegove vjere normiraju u njegovu djelovanju. Jer, kako kaže Pavao VI.: »...kršćanin će na izvorima svoje vjere i nauka Crkve crpsti načela i prikladna mjerila, da ga ne bi zaveo, a potom u sebe zatvorio neki sustav čija će mu ograničenja i totalitarizam, ako ih u korijenu ne primijeti, možda prekasno sinuti pred očima. Onkraj svakoga sustava, no ne bez istinskoga zalaganja u službi braći, on će u samoj jezgri svojih opredjeljenja potvrditi izvornost kršćanskog doprinosa pozitivnoj preobrazbi društva.«³³

Ne radi se, dakle, o tome kojoj će stranci pojedini katolički vjernik pristupiti ili pak za koju će glasovati – uostalom u Hrvatskoj je i previše stranaka, a premalo stranačkih programa, što samo svjedoči o političkim ambicijama njihovih vođa, a ne i o stvarnoj potrebi za tim strankama na političkoj sceni³⁴ – nego o duhu i metodologiji samoga političkog i društvenoga angažmana unutar tih stranaka, preko njih i mimo njih. Riječju, ono što te katoličke vjernike u Hrvatskoj na razini različitih političkih opcija dijeli, mora biti neusporedivo i manje važno i društveno manje učinkovito od onoga što ih na temelju iste vjere povezuje. Vjernik svojim društvenim angažmanom mora rješavati društvene i političke probleme, a ne svoje individualne interese i eventualno bolesne ambicije. Ako je, naime, Domovinski rat bio oslobodilački, a ne osvajački, – a doista je bio oslobodilački – onda se on ne smije shvaćati i interpretirati na osvajački način niti na unutrašnjem planu, tj. tako kao da je u njemu samo jedan dio hrvatskoga naroda osvajao Hrvatsku u prvom redu za sebe. A ako ni u Domovinskom ratu Hrvatska nije na unutrašnjem planu *osvajana*, nego *oslobađana*, onda se niti politička aktivnost u njoj ne smije prometnuti u njezino naknadno »osvajanje«, nego u njezino kontinuirano »oslobađanje« kao problema s kojima se danonice susreće i s kojima će se i u buduće, kao uostalom i svaka država i svako društvo, uvijek iznova susretati. *Utoliko je društveni i politički angažman uvijek i samo služenje narodu, a ne osvajanje vlasti.*

zajednice u koji žive.' Svatko neka ispita sama sebe o onomu što je već učinio i što mu je još učiniti.« OA, 48.

³² Usp. GS, 43.

³³ OA, 36

³⁴ »Prvo, najočitije, obilježje višestranačja u Republici Hrvatskoj jest *masovnost* stranaka. S gledišta moći i utjecaja, stranke se dijele na glavne ili vodeće, one s velikom moći i utjecajem, i na sporedne, s malom moći i utjecajem. Drugo je obilježje *sličnost programa*. U ukupnom broju stranaka približno 70–80 posto su nacionalno usmjerene hrvatske stranke kojih je glavni cilj samostalnost i suverenost Republike Hrvatske. (...) Nadalje, velik je udio stranaka s masovnom bazom kao četvrtim obilježjem. To su više masovni/populistički pokreti za hrvatsku državu. (...) Stranke u Hrvatskoj nemaju strogo odijeljene ciljane grupe, tj. društvene slojeve kojima odašilju svoje političke poruke. Političko je tržište nesegmentirano i zato se obraćaju cijelom pučanstvu.« Anđelko MILARDOVIĆ (priredio), *Političke stranke u Republici Hrvatskoj. Politologija stranaka. Programi političkih stranaka*, Osijek–Zagreb–Split, Panliber, 1997, 9–10.

Hrvatsku danas muči, primjerice, problem demografskoga izumiranja.³⁵ Hrvatsku muči totalna politička apatija i razočaranje, što rezultira ne samo golemom apstinencijom na parlamentarnim i lokalnim izborima, nego i masovnim iseljjenjem mladih ljudi nakon državnoga osamostaljenja, a prema najnovijim sociološkim istraživanjima preko 70% sadašnjih studenata Splitskoga sveučilišta bavi se mišlju da se iseli ili je već spremno to učiniti.³⁶ Jednako tako, prema najnovijim istraživanjima, svaki šesti mladi Splitsčanin ozbiljno je razmišljao o samoubojstvu.³⁷ Analitičari ovakvoga stanja govore ne samo o osjećaju besperspektivnosti, nego i o akutnom nedostatku smisla. A kad je stanje takvo kakvo jest, onda je i više nego očito da se pravo domoljublje ne iskazuje u Hrvatskoj u zapjenjenim govorima, demagoškim frazama i furtimaškim, međusobnim huškanjem, nego upravo vjernički dubokim i samozatajnim zalaganjem za povratak smisla i perspektive u život i pojedinca i naroda kao cjeline.

I na ovom je području katolički vjernik u Hrvatskoj pred novim opredjeljenjem; novim utoliko što se mora opredijeliti ne samo u odnosu prema postojećem stanju u smislu onoga što moralka naziva *libertas exercitii*, tj. hoće li se uopće društveno i politički angažirati ili ne, nego se mora opredijeliti i u smislu *libertas specificationis*, tj. u smislu specifičnosti eventualnoga angažmana, tim više što je područje toga angažmana već *dobrano zasićeno kršćanskom terminologijom, ali ne i adekvatnom kršćanskom praksom*.³⁸ I ne radi se ovdje u prvom redu o onoj, već klasičnoj distinkciji J. Maritaina između »djelovanja kršćana« i »kršćanskoga djelovanja«,³⁹ već jednostavno o moralnoj obvezi biti kršćanski i katolički vjernik uvijek i svagdje na konkretan i uvjerljiv, a to znači – *svjedočanski* način. Riječ je jednostavno o permanentnom, osobnom obraćenju, kao preduvjetu mogućnosti kultiviranja politike, uzete u najširem smislu riječi, na temeljima općeljudskih vrednota, a posebice na temelju vrednote kršćanske ljubavi kao samoprijegora – križ je samoprijegorna ljubav, a ne mazohizam – jer ni sama politika, ni demokracija kao njezina procedura, ne nose u sebi još nikakve vrednote, već očekuju da se one u njih ugrade.⁴⁰ A

³⁵ Usp. Anđelko AKRAP, Obitelj u Hrvatskoj nakon demografskog sloma: stanje i perspektive, u: S. BALOBAN, ur., *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Zagreb, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve – Glas Koncila, 2001, 53–108.

³⁶ Vidi: Anči LEBURIC / Inga TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, *Nova političnost mladih*, Zagreb, Alineja, 2002, 40.

³⁷ Usp. *Slobodna Dalmacija* od 26. studenoga 2002, 14.

³⁸ Prema istraživanjima »Aufbruch« za 42,7% ispitanika u Hrvatskoj vjersko uvjerenje utječe malo ili nimalo na njihov stav prema poslu i ponašanju na poslu (veoma utječe samo kod 9,7%); na odnose prema drugim ljudima vjersko uvjerenje ne utječe kod 39,3% (veoma utječe kod 14,5%), dok na političko uvjerenje i na političke stavove vjersko uvjerenje ne utječe čak kod 55,5% (veoma utječe samo kod 7,2%). Usp. P. ARAČIĆ / G. ČRPIĆ / K. NIKODEM, *nav. dj.*, 783.

³⁹ Vidi: Jacques MARITAIN, *Cjeloviti humanizam*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1989, 311.

⁴⁰ Stoga s pravom A. Stres predbacuje liberalnom definiranju politike kao društvene aktivnosti čija je svrha osiguravati pomoću sile, koja je općenito pravno utemeljena, vanjsku sigurnost i unutrašnju slogu posebne političke cjeline s jamstvom reda usred borbi prouzročenih različitošću i protivljenjem mnijenja i interesa, te se pita: »Ne predstavljaju li te formalno određene zadaće i neki sadržaj etičke naravi?« – Anton STRES, *Sloboda i odgovornost*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2001, 119.

ugrađuju se iz svjetonazornih izvora onih koji u njima sudjeluju. Za kršćanskoga vjernika je to upravo njegova *živa vjera*.

Zaključak

Deklaracija Drugoga vatikanskog sabora o vjerskoj slobodi, *Dignitatis humanae*, započinje rečenicom: »Dostojanstvo ljudske osobe u ovo naše doba iz dana u dan sve više prodire u svijest ljudi, i raste broj onih koji zahtijevaju da ljudi mogu imati i služiti se vlastitom odlukom i *odgovornom slobodom* (podcrtao Š. M.) u svom djelovanju, ne pod pritiskom, nego svjesni svoje dužnosti.«⁴¹ Koncil govori, dakle, o »odgovornoj slobodi«, jer je odgovornost druga strana slobode: nema, naime, odgovornosti bez slobode niti slobode bez odgovornosti. Dok hrvatski narod u bivšim državnim tvorevinama nije bilo slobodan, i dok Crkva u komunističkom režimu nije bila slobodna, ni o nekoj velikoj odgovornosti katoličkog vjernika za mnoge procese u društvu i u Crkvi – bio taj vjernik klerik ili laik – nije se moglo ozbiljno govoriti. No, državnim oslobođenjem, osamostaljenjem i uvodenjem demokratskog ustroja u državu Hrvatsku, stvar se iz temelja promijenila. Sad je svaki hrvatski građanin doista »građanin« u političkom smislu riječi, a svaki vjernik može biti i *vjernik* i »građanin vjernik« Svi su ovi termini specifični izrazi za određenu vrstu slobode, što će onda reći da sa sobom nose i specifičnu vrstu odgovornosti. Odgovornost za koju se katolički *građanin vjernik* ne mora više tek izboriti, nego se sada mora za nju po prvi puta iskreno opredijeliti, što će reći da se mora opredijeliti »za« ili »protiv« sebe kao *građanina vjernika*.

Budući da nije u pitanju »Hrvat-katolik«, nego »katolik-vjernik« – bez kojega se i ono »Hrvat-katolik« urušava u puku ideologiju – prvo opredjeljenje katoličkog vjernika u Hrvatskoj mora biti ono u odnosu prema Bogu, jer samo taj odnos definira i legitimira svakoga vjernika kao vjernika. A to opredjeljenje je nešto mnogo više i dublje od pukoga deklarativnog izjašnjavanja. I jer je ono, kako pokazuju statistike, dobroano ugroženo i kod mnogih deklariranih katolika uvelike upitno, svaki se vjernik mora u tom pogledu sam pred Bogom opredijeliti. I to ne tek za neko božanstvo, nego za *Boga Oca* koji nam se objavio u svojem Sinu *Isusu Kristu* i koji nas po svojem *Duhu* okuplja u njegovu *Crkvu*. Dakako da se za ovo bezuvjetno traži i *odgovarajuća duhovnost*. Tek pošto je u ovom pogledu stvar barem donekle jasna i čista, *katolički se vjernik* onda – u tom vjerničkom svijetlu – *prepoznaje i kao stanovnik svijeta*, tj. u bratskoj ljubavi sa svim ljudima i u solidarnom odnosu s njima, i *kao hrvatski domoljub*, odnosno kao građanin države Hrvatske i subjekt demokratskoga društva. Jer, tek sa svojega, *vjerničkoga motrišta* on doživljava svoj vlastiti odnos prema svijetu kao od Boga ponuđeno *poslanje*. A kako je i u pogledu ovoga poslanja posvuda, pa i u Hrvatskoj, »žetva velika, a radnika malo«, problem se rješava samo osobnim opredjeljenjem, odnosno svojim vlastitim odgovorom na Božji zov: *Adsum, evo me, tu sam!*

⁴¹ *DH*, 1.

LITERATURA:

A. AKRAP, Obitelj u Hrvatskoj nakon demografskog sloma: stanje i perspektive, u: S. BALOBAN (ur.) *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Zagreb, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve – Glas Koncila, 2001, str. 53–108.

N. A. ANČIĆ i Nikola BIŽACA, (uredili), *Osobna i društvena dimenzija grijeha*, Zbornik radova znanstvenoga skupa, Split 25.–26. listopada 2001, Split, Crkva u svijetu, 2002.

ARAČIĆ / ČRPIĆ / NIKODEM, Vjerska situacija u hrvatskom tranzicijskom društvu prema istraživanju 'Aufbruch', *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 2002, 12, 128.

V. BAJSIĆ, *Život i problemi crkvene zajednice*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2000, BALOBAN, J. / G. ČRPIĆ *Određeni aspekti crkvenosti*, *Bogoslovska smotra* 2000, 70/2, 257–290.

S. BALOBAN / I. RIMAC, Povjerenje u institucije u Hrvatskoj, *Bogoslovska smotra*, 1998, 68/4, 663–672.

M. BUBER, *Werke I. Schriften zur Philosophie*, München-Heidelberg, Kösel-Schneider, 1962.

G. ČRPIĆ / I. RIMAC, Pregled postotaka i aritmetičkih sredina, *Bogoslovska smotra*, 2000, 70/4, 191–232.

DENZINGER-SCHÖNMETZER, *Enchiridion Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, editio XXXIV, 1967, Barcinone – Friburgi Brisgoviae – Romae – Neo-Eboraci, Herder.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1980.

Katekizam Katoličke crkve, Zagreb, Hrvatska biskupska konferencija, 1994.

A. LEBURIĆ / Inga TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, *Nova političnost mladih*, Zagreb, Alineja, 2002.

Ž. MARDEŠIĆ, *Svjedočanstva o mirotvorstvu*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2002.

J. MARITAIN, *Cjeloviti humanizam*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1989.

- A. MILARDOVIĆ, (priredio) *Političke stranke u Republici Hrvatskoj, Politologija stranaka, Programi političkih stranaka*, Osijek-Zagreb-Split, Panliber.
- SOCIJALNI DOKUMENTI CRKVE, *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, uz M. Valković, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1991.
- A. STRES, *Sloboda i odgovornost*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2001.
- I. SUPIČIĆ, Kriza vrednota i kultura, *Bogoslovska smotra*, 2001, 71/2-3, 381-399.
- I. TOMIĆ-KOLUDROVIĆ / S. KUNAC, *Rizici modernizacije, žene u Hrvatskoj devedesetih*, Split, U. G. Stope nade.
- M. VALKOVIĆ, ur., Vjera i moral u Hrvatskoj, *Bogoslovska smotra*, 1998, 68/4, 483-511.
- S. ZRINŠČAK / G. ČRPIĆ, Vjerovanje i religioznost, *Bogoslovska smotra* 2000, 70/2, 233-255.

Summary

The believers in Croatia confronted with new developments

After gaining national sovereignty, on the one hand, and the introduction of market economy and the democracy, on the other, the Catholic believers in Croatia have found themselves in a new situation: as believers, they have to find their own individual ways of acting as members of the society. What is the specific situation in Croatia in this respect, and how it should be, that is the subject matter of this article divided into three parts. The first part tackles, based on the results of a recent survey, the fundamental question every Catholic believer is faced with, i.e. relationship to God, Jesus Christ and the Catholic Church. As the mentioned political changes in Croatia are not irrelevant to the culture of human relationships, the second part of the article deals with the actual and the desired relationship of a Catholic believer in Croatia with all fellow men, with his brothers and sisters in faith and finally with compatriots. Third part explains the relationship of the believers towards the world at large and their own country, with special emphasis on political options currently open to them. The article as a whole clearly suggests that all these relationships in contemporary Croatia occur amidst a tremendous variety of alternatives, among which the best ones are to be chosen and lived by in everyday live.